

Frane Buškariol

NALAZ GROBA S NAKITOM KRAJ KRSTIONICE U SPLITU

UDK 904:739.1 »04« (497.13 Split)
Stručni članak
Primljeno 25. III. 1989.

Frane Buškariol
Arheološki muzej
58000 Split, YU
Zrinsko-Frankopanska 25

U ovom radu se objavljuje jedan dokument iz 1907. godine. Tu su opisane okolnosti nalaza zlatnog nakita u grobu iz 5. stoljeća pokraj ulaza u kriptu hrama Dioklecijanove palače, danas krstionice.

Grad Split je, prema predajama, nastao tako da su bjegunci naselili prostor Dioklecijanove palače.

Povijest Palače nam je jednako dobro poznata, ali je potpuno nepoznat onaj dio povijesti koji govori o preobrazbama antičkih hramova u kršćanske crkve. Za poznavanje srednjovjekovnog perioda grada Splita ovo razdoblje je možda i najzanimljivije. U to vrijeme nastaju i prva groblja: bilo da su se na dozvoljenoj udaljenosti ukapali blizu cara-boga, ili pak u blizini božjeg hrama. Kršćani prvih generacija su se na taj način i deklarirali, odabirom mjesta ukopa.

Sa zapadne strane hrama-krstionice se počelo istraživati još u 19. stoljeću. Veliki radovi na oslobađanju objekta iz antičkog vremena izvođeni su rušenjima tijekom 1907. g. Tom prilikom je otkriven skeletni grob. Donosimo integralni tekst s podacima u vezi s otkrićem jer taj podatak to zaslužuje, a do danas je spis bio zapostavljen.¹⁾

»Dne 9 tekućeg u 1 sat popodne dva radnika Toma Radica Antin, Toma Radica pk. Špira, koja su radila na plokatici, koja postala porušenjem dviju kuća Jožević i Romagnolo, naslonjenih na stražnje pročelje Bogomolje Dioklecijanove, sada Krstionice sv. Ivana a to u iztraživanju starih zidova, odalečila se odande za kratko vrieme, da pomognu drugim radnicim zaposlenim u starinarske svrhe kod Porta Aurea Dioklecijanove Palače. Ovom odsutnošću okoristilo se nekoliko osoba, da brčkaju zemlju ispod kostiju, koje se na dan prije našle u starinskom sarkofagu

ležećemu tik uz zid Krstionice pred vratima ulaza u Kriptu. I zbilja dvoje djece Grubišić Ivan Ferdinandov od 12 godina po prilici i Delić Benjamin od 8 godina po prilici, tu brčkali i izvadili jednu zlatnu kopču (fibula) na kojoj visi mala naušnica zlatna, dvie veće naušnice od zlata i zrno od jantara. Žena Bužančić Ivanica brčkala i ona, te izvadila malu naušnicu od zlata sa zrnjem na filigranu. Predmeti su po prilici svi od VI. v. po Kristu.

Nakon kratkog vremena povratili se gorirečeni radnici sa Porta Aurea, nadošao uz slugu muzejalnog Jakova Radoša i građevni poduzetnik Jozef Šore koji nadzire sve radnje istraživanja starinskih na više mjesta u Palači Dioklecijanovoj, te rekvestrirao navedene predmete, te javio podpisanomu sve ovo. Podpisani došao na lice mjesta, našao uz silu naroda svakojakog, i gorinavedenu djecu i ženu Bužančić, te stao ispitiivati djecu o stvari, i da li su još što našli, grozeći se njima žandarim i tamnicom, ako ne kažu istinu, a obećavajući dobru ruku ako istinu reku. Grubišić Ivan uz plač kazao sve i da se više nije našlo predmeta. Podpisani nagradio sirnicom od 1 krune i sa 4 krune novca Grubišić Ivana koji najviše našao, sa sirnicom od 1 krune i 2 krune novca Delić Benjamin, a sa 1 krunom u novcu ženu.

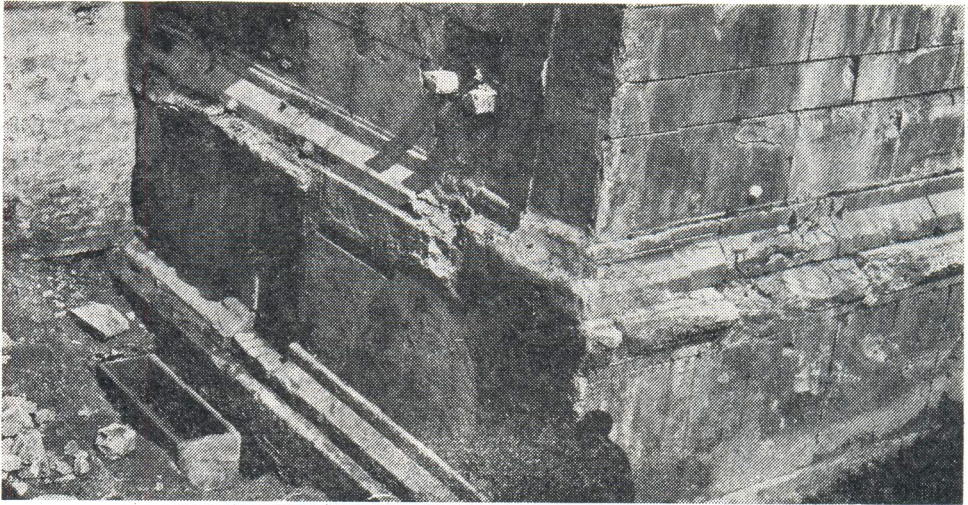
Budući se prosuo glas među svjetinom da se je našlo veliko blago ondje, izmienilo se je u posjetu mjesta mnogo naroda. Došao medje ostalim i zlatar Josip Botta sa svojim radnikom, te bacio u zemlju ovdje priloženi komad modernog lanca od srebra pozlaćen, namjerom, kako on svjetini rekao, da prevari podpisanoga, da naime vidi hoćeli podpisani znati razlikovati novi od starinskih predmeta.

Dne 10. tekućeg mjeseca u 5 i po popodne podpisani našao kod Porta Aurea dvoje navedene djece Grubišića i Delića, te ih opet uz mali bakšiš a uz obećanje većega, stao ispitiivati o iznašašću. Grubišić ispovjedio da je neki mali Martin Kalinić našao jučer ondje komad srebra, te ga je sakrio, a da je to vidio Rosić Josip od 12 godina, učenik V školske godine gradske muške škole. Suviše da je neki mali njegove dobe, u crvenoj kapi, koga nezna po imenu, ali da po licu je iz Varoša, ili iz Lučca, našao istodobno kada i on zlatnu fibulu iste veličine, kao i navedena i da ju je sakrio. Dječak Torba Ivan pok. Jure od 13 godina pripovjedio je paka da je mali Pitin Angelo sin oca zidara našao komadić zlata u obliku kuglice i da je Bego Antun pok. Antuna tu bio prisutan i vidio. Pitin to nieće.

Podpisani moli to CK Kotarsko Poglavarstvo, da bi što prije na najshodniji način, ali svakako pomoću žandarmerije, dalo ispitati gorinadenu djecu ob ovoj stvari i potražiti bezimeno djece, koje je odnilo zlatnu fibulu.

Suviše podpisani moli to CK Poglavarstvo, da bi kaznilo na izgledan način zlatara Bottu Josipa, koji se htio šaliti podpisanim. Dosad je podpisan već jednom ili dva puta ulovio zlatara Bottu, koji mu je htio pri prodaji starinskih predmeta zamieniti hotimično mjesto iznašašća istih, što je dakako na štetu znanosti.

Bulić ...»

Nalaz sarkofaga zapadno od krstionice, foto: AMS

Prema drugim podacima istog autora:²⁾

a. Bulić za naušnice kaže da su »poveće« i da su napravljene od istog zlata, kao i fibula,

b. Šore je nađene predmete predao muzejskom radniku Znidarčiću, koji je Bulića zvao popodne oko 4 sata,

c. Delić Benjamin ima oko 12 godina,

d. u kutu kod gore opisanog sarkofaga u dućanu Bogdanović (kripta) Mate Miličić Ivanov, brijač iz Brusja na otoku Hvaru, je našao moderni lanac i dio ure. Netko je ovo bio ubacio s namjerom da prevari nalazače. Predmeti su odmah predani Kotarskom poglavarstvu.

Moguće je, nakon iznošenja ovog spisa, vratiti se nađenim predmetima.

Fibula — Pod brojem 4348 u katalogu metala H Arheološkog muzeja u Splitu je inventirana opisana fibula. Već je jednom opisivana i objavljena,³⁾ ali s nepoznatim mjestom nalaza.⁴⁾ Pravilno je bila datirana u drugu četvrtinu petog stoljeća naše ere i atribuirana nekom dostojanstveniku s dvora Gale Placidije.⁵⁾ Do naših dana nisu sačuvani neki dijelovi i igla za kopčanje. Čitava je izrađena od tankog lima i iznutra je šuplja. Duga je 9,01 mm, a teška 19,99 g (vidi sliku 2, 1).

Naušnica je bila inventirana pod brojem 4349. Pripada (kao i sljedeće) tipu naušnica s ovalnim proširenjem. Promjer je 30 mm, a težina iznosi 3,82 g.

Naušnica pod inv. br. H 4350 je par već spomenutoj. Pripada istom tipu, vertikalni promjer joj je jednak (30 mm), a težina nešto veća — 4,60 g (slika 2, 3).

Naušnica pod inv. br. H 4351 je nešto manja, vertikalni promjer joj iznosi 13,5 mm, dok joj je težina 0,97 g.

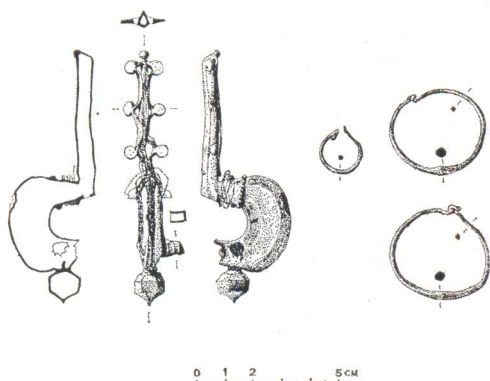
Potpuno je nepoznat oblik naušnice pod inv. br. kat. H 4352. U skladištima Arheološkog muzeja postoji nekoliko naušnica, koje odgovaraju sačuvanom opisu (bila je jednostavna, s dugmetom, promjera oko 13 mm).

Sarkofag bez natpisa je kasnije prebačen u Muzej, gdje se AV 187.

Analogije koje Z. Vinski donosi za fibulu su prestručnog karaktera⁶⁾ da bi se ponavljale na ovom mjestu. Kao analogije naušnicama mogu možda najbolje poslužiti narukvice trubasto proširenih krajeva iz Pančeva.⁷⁾

Analiza spomenutog dopisa i događaja iz 1907. g. otvara slijedeće dileme:

1. mjesto sa kojeg potječu nalazi,
2. sami nalazi,
3. principi po kojima se radilo.

Nalaz iz sarkofaga, crtež: S. Žitnik

Na žalost, može se ustvrditi kako vršeni radovi nisu vođeni dovoljno stručno, tako da su nastali problemi sasvim logični. Dodatne probleme nađenim predmetima stvorio je dosadašnji tretman u Muzeju. Za neupućene treba i to ponoviti:

a. U Muzej dospijevaju predmeti prije konzervacije. Slijedi čišćenje. Ponekad dolazi do nesuglasja među nalaznim, kataloškim i recentnim podacima. Posebno se ponavljaju pogreške kod zlatnih predmeta (antika poznaje isključivo čisto zlato), a predmeti postaju podložni zloupotrebama.

b. Izvorni inventarni broj se lijepi, a ceduljice s brojem vremenom i seljenjem predmeta otpadaju i gube se. Ponekad i miševi nagrizzaju kartice s inventarnim brojem na predmetima.

Ako dosadašnji tretman primijenimo na našu fibulu, nameću se dva rješenja:

a. Prava, splitska fibula je nestala, a u muzejskim spremištima se pojavila neka druga, koje nema u muzejskom katalogu, ali je zato izrađena od jednako plemenitog materijala.

b. Došlo je djelomično do krivih uzimanja podataka (dužine) koji su potencirani skidanjem ukupne mase, konzervacijom i izmjenom duljine.

Nekoliko nas činjenica navodi na ovakve zaključke:

1. Grob i fibulu na ovom mjestu, unatoč raznim datacijama, ne možemo sresti prije 300 g. n. e.

2. Ovakvu fibulu, naročito od čistog zlata, nakon 600 g. ne možemo naći.

Dokazano je da je neko vrijeme na ovom prostoru boravila carica Gala Placidija sa svitom.⁸⁾ Tom spoznajom i sami nalazi dobijaju na izvornosti.

Nejasno je, usprkos drugim spoznajama, da li se radi o kršćanskom ili poganskom sarkofagu. Postojeće atribucije objekta uz datiranje i atribuciju sviti Gale Placidije daju prednost kršćanskoj dataciji ukopa.

Umjesto pogovora najbolje je još jednom istaknuti bitne dijelove ovog rada: donosi se muzejski spis koji je onemogućen za neku raniju obradu nepoznavanjem. Dokument je tako težak zbog važnosti podataka tako da mu nije bio potreban dodatan komentar.

BILJEŠKE:

- 1) Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, spis br. 41 iz 1907. g.
- 2) Isto, II dio pod nazivom »Species facti iznašašća zlatnih predmeta u sarkofagu iza Baptistera u Spljetu«. Bilješka nema datum.
- 3) Z. Vinski, Kasnoantički starosjedioci u salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslavenskog supstrata, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 69, Split 1967, 10—11.
- 4) Isto.
- 5) Isto.
- 6) Isto, bilješke br. 72—84.
- 7) D. Mrkobrad, Arheološki nalazi seobe naroda u Jugoslaviji, Beograd 1980, VII-1-8.
- 8) Lj. Karaman, Događaji petog stoljeća u splitskoj Dioklecijanovoj palači, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 14, Split 1962, 7.

Frane Buškariol

DIE ENTDECKUNG EINES GRABES MIT SCHMUCK NEBEN DER TAUFKIRCHE DES hl. IVAN IN SPLIT

Zusammenfassung

Ein Schriftstück aus dem Jahre 1907. zeugt wie ein luxuriöser Schmuck in einem Grab aus dem V. Jahrhundert neben der Taufkirche des heiligen Ivan in Split entdeckt wurde.

Aus dem Schriftstück selbst geht die damalige Arbeitsart, sowie das Verhalten zu Gegenständen die damals nicht erforscht und popularisiert wurden ungeachtet ihres Wertes, hervor.

Daraus lassen sich auch soziale Daten herleiten, die sich besonders auf die Lage der Spliter Denkmäler beziehen.

Leider verfügen wir achtzig Jahre später nicht über sämtliche Entdeckungen.

Die wichtigsten waren schon früher bekannt und wurden trotz falscher Angaben richtig analysiert.